

La Ministerul Educației Naționale :

Aurel Popop

La Ministerul de Finanțe :

Mircea Durma

La Ministerul Comunicațiilor și Lucrărilor Publice :

Ion Gh. Maurer și

Mircea Niculescu

Dat în București la 6 martie 1945

MIHAI I

PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINIȘTRI

Dr. Petru Groza

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Presa internă, dosar nr. 26/1945, f. 28—29.

Din corespondența diplomatică a lui Constantin Brâncoveanu (I)

Cercetările efectuate în ultimul deceniu și jumătate au conturat în mod substanțial personalitatea lui Constantin Brâncoveanu, în special ca iscusit diplomat¹.

Începînd din 1688, vreme de aproape două decenii, domnul Țării Românești a profitat de înalta experiență politică a influențelor sale rude și sfetnici, Constantin Cantacuzino stolnicul și fratele acestuia Mihai Spătarul, s-a folosit de vastele lor relații peste hotare atît cu dregătorii Porții, cu înalții ierarhi ai Bisericii Răsăritului, cît și cu solii străini de la Constantinopol, sau cu diferiți miniștri și demnitari ai curților imperiilor vecine, maturizîndu-se, încetul cu încetul, în arta guvernării; învățînd la școala stolnicului, Brâncoveanu a înțeles să-și alcătuiască o cancelarie foarte activă și eficace², dotată cu dieci pentru limbile latină și italiană (Giovanni Candido Romano, Anton Maria Del Chiaro), greacă și turcă (clucerul Afenduli din Constantinopol), germană (medicul Bartolomeo Ferrati), polonă (pisarul Andreas Wolff), rusă și ungară (pisarul Teodor Corbea) și operînd cu cifru³. Astfel domnul a ajuns să întrețină o întinsă corespondență nu numai cu suveranii vremii, dar și cu oameni de stat, generali, ambasadori ai marilor puteri la Constantinopol ș.a. Se cunosc pînă în prezent — în bună măsură editate — 59 de scrisori adresate în Rusia (7 țarului Petru cel Mare, 19 cancelarului Feodor Alexeievici Golovin, 30 succesoriului acestuia, Gavril Ivanovici Golovkin,

¹ Vezi, în anii din urmă, aprecierile din monografiile datorate lui Sergiu Columbeanu, Radu Valentin, *Constantin Brâncoveanu și epoca sa*, București, 1967, p. 69—73; Ștefan Ionescu, P. I. Panait, *Constantin vodă Brâncoveanu. Viața-Domnia-Epoca*, București, 1969, p. 396—408; C. Șerban, *Constantin Brâncoveanu*, București, 1969, p. 114—136.

² Anton Maria Del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia* (ed. N. Iorga), București, 1914, p. 157.

³ Cf. Paul Cernovodeanu, *Bucarest important centre politique du sud-est européen à la fin du XVII-e siècle et au commencement du XVIII-e*, în „Revue des études sud-est européennes“, IV, 1966, no. 1—2, p. 155.

și una guvernatorului Kievului, cneazul Dimitri Mihailovici Golițin⁴; 35 de scrisori expediate imperialelor (una împăratului Leopold I, 4 împăratului Iosif I, 2 împăratului Carol al VI-lea și una împărătesei-mame Eleonora, cite una cancelarului Franz Ulrich Kinsky, contelui Ernst von Herberstein și comandanților Doria, Heissler, Glöckelsberg și Rabutin, 4 generalului Federico Veterani, 3 diplomatului Luigi Ferdinando Marsigli, 6 comandantului general Étienne conte de Stainville și 8 internunțului la Poartă Ignaz von Quarient)⁵; cite o scrisoare regelui Ludovic al XIV-lea al Franței, suveranului pontif, papa Clement al XI-lea⁷, și nunțiului apostolic la Viena, Andrea de Santa Croce; 34 de scrisori adresate unor principii și demnitari maghiari, în parte insurgenți curuți (6 către Mihail I Apafi, 6 către Francisc al II-lea Rákóczi, 14 cancelarului Mihály Teleki, cite două conților Sándor Károly și Lőrincz Pekri și cite una primatului Ungariei, cardinalul Leopold Kollonich, și nobililor Zsigmond Boer, Mihály Mikés și László Székely)⁸; 11 scrisori destinate Poloniei (3 regelui August al II-lea de Saxonia, 7 marelui hatman al coroanei Adam Mikolaj Sieniawski și una trimisului extraordinar la Poartă, voievodul Mazoviei, Stanislav Chometowski)⁹; 16 scrisori adresate diplomatului englez, lordul William Paget, ambasadorul regelui William al III-lea la Poartă¹⁰; trei misive către bailul Veneției la Constantinopol, Ascanio Giustinian¹¹; 30 scrisori adresate înalților ierarhi și demnitari greci (cite una

⁴ Al. A. C. Stourdza, *Constantin Brancovan, prince de Valachie, 1688—1714. Son règne et son époque*, vol. III, Paris, 1915, p. 18, no. 2; p. 19 no. 3; p. 22. no. 5; p. 24, no. 7; p. 27—28, no. 14; p. 41, no. 25; p. 48, no. 31, *passim*; *** *Istoričeskiye sveazi narodov SSSR i Ruminiy v XV—načale XVIII B*, tom. III 1673—1711, Moscova, 1970, p. 101—105, no. 30; p. 163—166, no. 47; p. 200—202, no. 55; p. 209—212, no. 58; p. 221—222, no. 65; p. 224—228, no. 67; p. 228—229, no. 68; p. 246—248, no. 77, *passim*; L. E. Semenova, *Neopublikovannije dokumenty po istorii rusko-valaških otnošenij načala XVIII v.*, în vol. *Slavjano-balkanskiye issledovanija*, Moscova, 1972, p. 282—290, etc.

⁵ Pentru care vezi E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. V₁, București, 1885, p. 278—279, 387, 391, 394, 397—398, 511—512; vol. VI, București, 1878, p. 36—37, 58—61, 92, 128, 138; N. Iorga, *Documente privitoare la Constantin vodă Brâncoveanu, la domnia și sfârșitul lui*, București, 1901, p. 89—91; C. Giurescu și N. Dobrescu, *Documente și regeste privitoare la Constantin Brâncoveanu*, București, 1907, p. 31—32, 77—78, 119—120, 123—124, 149—152, 165—166, 176, 187—188, 197—198, 202, 212—214, 230—231, 247—250, 253—254 etc.

⁶ A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. XI, București, 1939, p. 446—447, no. 275.

⁷ Virginia Vasiliu, *Constantino Brâncoveanu e il Cattolismo. Alcune notizie nuove intorno alla sua politica religiosa* în „Ephemeris Dacoromana”, Roma, II, 1925, p. 112—113.

⁸ I. Ardeleanu, *Istoria diecesei româno-greco-catolice a Oradiei Mari*, I, Gherla, 1883, p. 151—153; *Monumenta Comitalia regni Transylvaniae*, vol. 16, Budapest, 1893, p. 265; vol. 20, Budapest, 1897, p. 173—174, 200—201, 209, 211—212; E. Hurmuzaki, *Documente ...* vol. IX₁, București, 1897, p. 440, 442, 447; A. Veress, *op. cit.*, XI, p. 177—178, no. 127; p. 239—240, no. 157; p. 243—246, no. 160; p. 251—253, no. 164; p. 298—299, no. 188; p. 316—317, no. 203; p. 330—331, no. 210, *passim*; scrisorile adresate lui Rákóczi, Pekri și Mikés sînt inedite.

⁹ Gh. Duzinchevici, *Documente din arhivele polone relative la istoria românilor (secolele XVI—XIX)*, Vălenii de Munte, 1935, p. 12, no. III (scrisoare către August II din 2 august 1704); Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVII-lea*, București, 1983, p. 337—338; no. 208 (scrisoare către August II din 1 mai 1698); restul misivelor sînt inedite.

¹⁰ E. D. Tappe, *Documents concerning Rumania in the Paget Papers in "The Slavonic and East European Review"*, XXXIII (1954), no. 80, p. 203—208; P. Cernovodeanu, *Arhiva diplomatică a lordului William Paget (1637—1713)* în „Revista Arhivelor”, an. LII (1975), vol. XXXVII, no. 1, p. 89—92; scrisorile sînt inedite, cu excepția celei din 17/27 octombrie 1698 publicată de Tappe, *op. cit.*, p. 206.

¹¹ Valeriu Papahagi, *Corespondența inedită a lui Constantin Brâncoveanu cu bailul Ascanio Giustinian* în „Revista istorică”, XVII (1931), no. 7—9, p. 169—176.

patriarhului Dosithei II Notara al Ierusalimului, soborului înalților prelați din Ierusalim, mitropolitului Climent al Adrianopolului și mitropolitului Climent de Ianina, 8 patriarhului Hrisant Notara al Ierusalimului, 4 lui Ianache Cariofil, mare retor al bisericii constantinopolitane și 14 fiului acestuia, Ralaki Cariofil)¹²; 9 misive destinate emisarilor domnești: clucărul Afenduli (1), ceașul brașovean David Corbea la Moscova (1) și postelnicul George Castriota (6)¹³ și în sfârșit 83 de scrisori expediate în Transilvania (78 magistraților sași brașoveni, 4 celor sibieni și una comunității românilor din Scheii Brașovului)¹⁴. Din totalul celor 282 scrisori — identificate pînă astăzi¹⁵ — trimise de Brâncoveanu diferiților destinatari, mai mult de jumătate, adică 170, au un caracter politic și diplomatic. Această așteptabilă cifră îl arată ca pe unul dintre domnii cu cea mai dinamică activitate pe plan extern, alăturîndu-l de Mihai Viteazul de la care se cunosc 240 de astfel de misive¹⁶.

În studiul de față ne propunem să publicăm dintre ineditele lui Constantin Brâncoveanu — ca o dovadă în plus a 'prodigioasei sale activități — textul a 11 scrisori descoperite în cursul unor cercetări efectuate atît în arhivele din țară, cît și în cele de peste hotare, în R. P. Polonă și R. P. Ungară¹⁷. Toate sînt originale, dictate de domn și traduse în limba latină de decii de cancelarie, purtînd iscălitura sa autografă în caractere chirilice (cîteodată însoțită și de transcrierea ei în latină), iar pe plicuri, unde se specifică numele destinatarilor, figurînd sigiliul mic domnesc, hexagonal, aplicat în ceară roșie. După cuprins și adresanți, ele se referă la relațiile domnului — în contextul situației internaționale existente — cu nunțiul apostolic de la Viena, cu regele Poloniei și marele hatman al coroanei, în sfârșit cu principele Rákóczi, conducătorul răscoalei curuților și cu unii din partizanii săi.

¹² E. Hurmuzaki, *Documente ...* vol. XIV₁, București, 1915, p. 272—274, 297—299, 386—388, 411—414, 487—488, 491—492, 534—537, 578—581, vol. XIV₂, București, 1936, p. 59—60, 78; P. Cernovodeanu et M. Caratașu, *Lettres du Prince de Valachie Constantin Brancovan aux savants grecs Jean et Ralakis Caryophyllis* în „Revue des études sud-est européennes”, XIX (1976), no. 1, p. 152—164.

¹³ Al. A. C. Stourdza, *Constantin Brancovan ...* p. 36, no. 24; p. 288, no. 312; N. Iorga, *Scrisori de familie ale vechilor Brâncoveni*, în „Analele Academiei Române”, seria a III-a, M.S.I., XVI (1934), p. 203—204; *Istoričeskije svezi narodov SSSR i Rumînij ...*, III, p. 139—141, no. 39; L. E. Semenova, *Russko-Valaškije polițičeskije svezi (1712—1713 gg.)*, Moscova, 1966, p. 1—9.

¹⁴ Sterie Stinghe, *Documente privitoare la trecutul românilor din Scheii (1700—1783)* vol. I, Brașov, 1901, p. 15—16, nr. VIII; E. Hurmuzaki, *Documente ...* vol. XV₁, p. 1446, 1458, 1460, 1461, 1465, 1466, 1467, 1469, 1470, *passim*; Norbert Salmen *Scrisori vechi* în „Țara Birsei”, VI, 1934, nr. 4, p. 369—372 etc.

¹⁵ N-au fost găsite, deocamdată, cele menționate în diferite izvoare ca fiind adresate principelui Imre Thököly, conducătorul primei răscoale antihabsburgice a cuiștilor, comitelui Jakob Collyer, ambasadorul Olandei la Poartă, marchizului Charles de Ferriol, ambasadorul lui Ludovic al XIV-lea la Constantinopol ș.a.

¹⁶ Vezi Constantin Șerban, *Contribuții la repertoriul corespondenței politice și diplomatice a lui Mihai Viteazul* în vol. *Mihai Viteazul. Culegere de studii*, București, 1975, p. 269—276. Este interesant de observat că, în comparație cu contemporanii săi, Brâncoveanu a întretinut cea mai voluminoasă corespondență, deoarece de la stolnicul Constantin Cantacuzino nu se cunosc astăzi decît 170 de scrisori [între de 159 semnalate anterior de C. Șerban, *Contribuția la repertoriul corespondenței stolnicului Constantin Cantacuzino* în „Studii. Revistă de istorie”, 19 (1966), nr. 4, p. 683—705] și numai 70 de la Dimitrie Cantemir [pentru care vezi mai nou, P. Cernovodeanu, A. Lazea și M. Caratașu, *Din corespondența inedită a lui Dimitrie Cantemir*, în „Studii. Revistă de istorie”, 26 (1973), nr. 5, p. 1023—1048].

¹⁷ Pentru care vezi P. Cernovodeanu, *Călătorie de studii în R. P. Polonă* în „Studii. Revistă de istorie”, 23 (1970), nr. 3, p. 820—821 și *Călătorie de studii în R. P. Ungară*, în „Studii. Revistă de istorie”, 26, 1973, nr. 3, p. 612—613.

Cea dintii scrisoare, adresată din București la 24 martie 1698 reprezentantului papei Inocențiu al XII-lea la curtea împăratului Leopold I, anume Andrea de Santa Croce¹⁸, menționează ca emisar activ între cercurile catolice din Apus și Brâncoveanu pe misionarul franciscan Elias Matejanić, rezident pe lângă domnia București și preot la biserica „baraților” din orașul de scaun al Țării Românești. În 1697¹⁹. Domnul își îmbunătățește considerabil relațiile cu Viena în această perioadă²⁰ iar stringerea legăturilor cu nuntiiu papal, întrucât Sfintul Scaun era partenerul „Ligii Sfinte” încheiate de Imperiul habsburgic cu Polonia și Venetia împotriva otomanilor, indică clar opțiunile lui Brâncoveanu de a imprima un curs dinamic politicii externe a Țării Românești, apărându-i interesele detașate în mod net și distinct de cele ale Porții.

O altă scrisoare adresată de Brâncoveanu regelui August al II-lea la 2 decembrie 1713, din Tirgoviște, se plasează într-un alt context și anume în acela destul de agitat și confuz urmînd încheierii păcii de la Prut între Rusia lui Petru cel Mare și Poarta otomană, care nu fusese însă ratificată de Poartă; Polonia în calitate de aliată a Rusiei, participase la campania țarului iar tratativele inițiate

¹⁸ Andrea de Santa Croce (m. 1712), originar din Roma, arhiepiscop titular de Seleucia, a funcționat ca nuntiu apostolic în Polonia (24 iunie 1690 — 27 mai 1696), apoi la Viena (16 iunie 1696 — 16 ianuarie 1700), fiind promovat cardinal în noiembrie 1699 (cf. L. de Mas Latrie, *Trésor de chronologie, d'histoire et de géographie...*, Paris, 1889, p. 1235 și L. Bittner, L. Gross, *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden, (1648)*, I. Bd. (1648—1715), Berlin, 1936, p. 381. 384. Într-o scrisoare în limba italiană trimisă din Viena, la 31 mai 1698, unui reprezentant al Congregației *De Propaganda Fide*, Santa Croce își manifesta satisfacția pentru activitatea lui Matejanić „nato et educato in Valachia” contînd pe sprijinul acestuia în influențarea lui Brâncoveanu de a manifesta înțelegere pentru comunitatea catolică din Țara Românească și Bulgaria și față de intenția reunirii celor două bisericii, papistașă și ortodoxă, sub oblăduirea Habsburgilor (Filiala Arhivelor Statului Municipiului București, colecția, Achiziții Noi, din fosta colecție Maria Mavrocordat). Documentul e semnalat cu emitentul și destinatarul indicați în mod eronat și la rubrica *Îmbogățirea Fondului Arhivistice Național* din „Revista Arhivelor”, anul LVI, 1979, vol. XLII, nr. 2, p. 165.

¹⁹ Elias Matejanić născut și educat în Țara Românească a fost recomandat generalului Veterani de stolnicul Constantin Cantacuzino (înainte de 1695), spre a putea urma studii superioare la Florența. În 1697 se afla din nou în principatul muntean, fiind folosit ca intermediar între Brâncoveanu și curtea imperială. Succesorul lui Santa Croce la nunțiatu din Viena, Giovanni Antonio de Via, arhiepiscop de Rimini, îl recomandă din nou pe Matejanić, la 5 august 1700, pentru a-și continua misiunea apostolică în Țara Românească, iar la 11 martie 1702 comunica Congregației *De Propaganda Fide*, la Roma, că decanul diecezei catolice din Bulgaria, Ioan Dejanović, solicită ca amintitul cleric să fie strămutat ca misionar de la București la Filipopoli (Plovdiv). Totuși Matejanić a continuat să-și îndeplinească atribuțiile ecleziastice în Țara Românească, unde îl întîlnim chiar la 29 octombrie 1714, raportînd Congregației tutelară că s-a închinat noului domn Ștefan Cantacuzino de la care a obținut promisiunea unui sprijin financiar pentru biserica Bărăția din București. Pentru toate acestea vezi I. Bianu, *Documente inedite din Arhivul Propagandei* în „Columna lui Traian” IV, 1883, p. 267—269, no. XVIII, 1887, p. 321—323, no. XXCVII—CCXIX; G. Călinescu, *Alcuni missionari cattolici italiani nella Moldavia nei secoli XVII e XVIII* în „Diplomatariu Italicum”, Roma, I, 1925, p. 146—147, no. XLV și V. Vasiliu, *C. Brâncoveanu e il Catholicismo...*, p. 121—122.

²⁰ După ciocnirile armate din 1690, Brâncoveanu a reluat, treptat relațiile cu Viena, a sprijinit misiunea de pace a emisarului imperial, contele Marsiglii la Poartă, ca și mediația anglo-olandeză de încetare a ostilităților între partenerii din „Liga Sfîntă” și otomani, iar datorită informațiilor discrete transmise curții imperiale despre otomani, domnul Țării Românești a reintrat în grațiile împăratului Leopold I care în 1695 i-a acordat chiar titlul de principe al Sf. Imperiu Romano-german, cf. N. Iorga, *Viața și domnia lui Constantin Vodă Brâncoveanu*, București, 1914, p. 86—102.

pentru reglementarea situației litigoase existente se mai prelungeau, încă, la Constantinopol, cu atât mai mult cu cât oponentul lui August Stanislaw I Lesczynski, era susținut de Carol al XII-lea al Suediei, aliatul Porții²¹. Și în aceste împrejurări, Brâncoveanu și-a demonstrat devotamentul — manifestat totdeauna, deși cu evidentă și firească discreție — față de adversarii otomanilor, nădăjduind să se ajungă la consolidarea păcii și în acest greu încercat colț al Europei, și să se pună, astfel, capăt frământărilor existente, ivite ca repercusii ale Războiului Nordic și ale crizei ce domnea în raporturile ruso-otomane.

Pe aceeași linie de preocupări se plasează și scrisoarea trimisă de domnul Țării Românești, cu ceva timp mai înainte, la 17 septembrie 1713, marelui hatman al coroanei Adam Mikołaj Sieniawski²² confirmând angajarea sa față de Rusia și Polonia, prin transmiterea corespondenței confidentiale între Varșovia-Constantinopol și St. Petersburg și exprimând speranța reglementării pașnice a contenciosului existent între poloni și otomani²³.

În sfârșit, ultimul lot de scrisori pe care-l publicăm se referă la raporturile întreținute de Brâncoveanu cu răscolaii curuți ai lui Francisc al II-lea Rákóczi. Sase epistole sînt adresate însuși conducătorului răscoalei, iar două comitetului Lőrincz Pekri. În cea dintîi misivă, datată 28 martie 1704, Brâncoveanu făcea cunoscută lui Rákóczi primirea faimosului manifest-program al rebelilor, intitulat *Recrudescunt inclitae Gentis Hungariae vulnera* difuzat din Munkács (Mukačevo) la 7 iunie 1703 și destinat aducerii la cunoștința tuturor conducătorilor țărilor europene a felurilor urmărite de cei ce au ridicat armele împotriva opresiunii habsburgice²⁴. Domnul Țării Românești mulțumea pentru documentul trimis și-l asigura pe Rákóczi de intenția sa de a păstra bune relații de vecinătate cu dînsul. La 27 mai 1707, din București, Brâncoveanu, care primise pe emisarul curuților, contele Pekri, felicita pe Rákóczi pentru reinvestirea sa ca principe al Transilvaniei în Dieta de la Tîrgu Mureș (5 aprilie 1707) și, regretînd faptul de a nu fi

²¹ Amănunte la P. Cernovodeanu, *Anglo-Dutch Mediation in the Russo-Turkish Peace Treaty of the Prut (1712—1713)* în „Southeastern Europe/L'Europe du Sud-Est” Tempe, Arizona (S.U.A.) 5, 1978, no. 1, p. 88—101.

²² Adam Mikołaj Sieniawski (1666—1726), a îndeplinit funcțiile de staroste de Lwów și Rohatyński și voievod de Belz (din 1692), mare hatman al coroanei (din 1706) și castelan de Krakow din 1710, [cf. J. N. Bobrowicz, *Herbarz Polski*, tom. VIII, Lipska (Leipzig), 1841, sub voce și *** *Wielka Encyclopedia Powszechna PWN*, vol. X, Warszawa, 1967, p. 503]. Domnul Țării Românești a întreținut o corespondență destul de susținută cu Sieniawski, căruia i-a trimis între 30 iunie 1710 și 17 septembrie 1713 nu mai puțin de 6 epistole cifrate, în limba polonă, toate referitoare la preliminariile campaniei de la Prut și la urmările ei, cf. Muzeum Narodowe w Krakowie, *Biblioteka Czarotoryskich*, ms. III 5858, f. 19. 238, f. 19.240 a-b., 19.242 a-d, 19.244 a-f, f. 19.245 a-d și f. 19.246 a-c. În aceleași probleme s-a adresat Brâncoveanu în 1713, în limba polonă și voievodului Mazoviei Stanislaw Chomętowski (1873—1728), trimis extraordinar la Poartă între 1712—1713. cf. Archiwum Korone Warszawskie, *dział Mold. i Wolosk*, Karton 43, no. 144 (Inw. Now); în copie fotografică la Biblioteca Academiei R. S. România, Foto XXI/80.

²³ Tratatul de pace între poloni și Poartă s-a încheiat la 22 aprilie 1714: amănunte la Willem Theyls, *Mémoires pour servir à l'histoire de Charles XII roi de Suède*, Leyde, 1722, p. 162—163.

²⁴ Despre trimiterea acestui manifest la București amintește și stolnicul Cantacuzino în scrisoarea sa adresată la 2 mai 1704 ceașului David Corbea, emisarul Țării Românești la curtea lui Petru cel Mare, cf. P. Cernovodeanu, *Primele știri privitoare la insurecția rákócziiană în corespondența stolnicului Constantin Canacuzino din anii 1703—1704 în Studii de istorie a naționalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii lor cu națiunea română. Naționalitatea maghiară* vol. I, București, 1976, p. 93—94. Însuși Rákóczi revenea într-o scrisoare trimisă lui Brâncoveanu la 11 august 1704 asupra trimerii manifestului său, insistînd asupra legitimității ridicării sale împotriva opresorilor habsburgici. Ráday Könyvtár (Biblioteca R.) Budapest, *Ráday család* (Familia R.) kt. 108 csómo, IV d/2—16, no. 2.

foșt reprezentat la aceaștă ceremonie, îl trimitea pe ceașul Sava Brancovici²⁵ ca să-i exprime urările sale și dorința de a promova cele mai cordiale legături între ei. Din cuprinsul altor două scrisori adreșate lui Rákóczi din București, la 30 ianuarie 1708, și din Potlogi, la 27 mai 1708²⁶, rezultă că Brâncoveanu se slujea de serviciile emisarului curuț Iacob Grabarics pentru a păștra relațiile cu conducătorul răscoalei, unele probleme confidentiale ce nu puteau fi încredințate scrisului urmînd a fi explicate prin viu grai de amintitul sol; în ambele misive Brâncoveanu își reîntărea sentimentele de prietenie față de Rákóczi dar într-o nuanță puțin formală. Într-adevăr, Brâncoveanu, care întreținuse relații destul de strînse și cu imperialii, în pofida atitudinii autoritare a acestora în Transilvania și a politicii de atragere forțată a românilor la unirea cu Biserica Romei, își dădea seama că Rákóczi și partizanii săi, izolați și neajutați de aliații lor de peste hotare, aveau puține șanse de reușită în fața forțelor copleșitoare ale împăratului de la Viena. Totuși, ca urmare a alianței încheiate între Rákóczi și Petru cel Mare, Brâncoveanu, ca bun diplomat, și-a menținut relațiile cu conducătorul curuților, manifestînd chiar o atitudine umanitară față de refugiații găzduiți în țările române²⁷. Astfel, la 14 decembrie 1708, din Tirgoviște, domnul intervenea pe lingă Rákóczi pentru contele Pál Teleki²⁸, care se retrăsese în Țara Românească, rugîndu-se să fie trimiși de sărbători soția și copiii pribeagului — ținuți ostateci de curuți — pentru alinarea suferințelor acestuia, punîndu-se garant pentru securitatea celor reclamați, prin însoțirea lor de către un emisar special trimis de la curtea domnească, iar la 1 august 1709, tot din Tirgoviște, Brâncoveanu asigura pe Rákóczi că va face tot ce îi este în putință pentru a veni în sprijinul curuților refugiați în Moldova²⁹.

În sfîrșit, în scrisorile adreșate contelui Lörincz Pekri, comandantul oștirii lui Rákóczi din Transilvania, domnul Țării Românești îi făcea cunoscută atitudinea sa în mai multe probleme. Astfel în misiva expediată din Obilești la 8 septembrie 1704, Brâncoveanu deplîngea areștarea cancelarului Transilvaniei, contele Miklós Bethlen, de către autoritățile imperiale, deși acesta nu simpatiza cu cauza curuților, ci făcuse doar o încercare de a asigura, printr-o altă soluție, viitorul principatului

²⁵ Asupra acestui personaj vezi scrisoarea stolnicului Cantacuzino adreșată ceașului David Corbea din 20 iulie 1704, cf. P. Cernovodeanu, *op. cit.* p. 99.

²⁶ În aceeași zi, Brâncoveanu a scris o epistolă în limba maghiară și contelui Mihály Mikes, mai marele căpitan al celor Trei Scaune Secuiești, consilierul intim al lui Rákóczi, refugiat în Moldova, mulțumindu-i pentru oferta făcută de a trimite corespondența adreșată conducătorului răsculaților curuți prin intermediul său, cf. Magyar Országos Levéltár, Budapest, *G 15 Aspremont*, Caps. A 1, fasc. 16, no. 13 (f. 31—32).

²⁷ Cf. P. Cernovodeanu, *Das Echo des Rákóczi — Aufstandes in der Walachei und in der Moldau* în vol. *Ostmitteleuropäische Bauern bewegungen*, Budapest, 12—15.9.1972, Budapest, 1976, p. 83—90.

²⁸ Pál Teleki (1679—1731), fiul fostului cancelar al Transilvaniei din timpul domniei principelui Mihail I Apafi, Mihály Teleki, căzut în bătălia de la Zărnești (21 august 1690); Pál Teleki a fost însurat cu Kata Vay și a avut drept copii — printre alții — pe Adám Teleki (1703—1769). Cf. István Bakács, *A Teleki család iratai. Repertorium* (Manuscrisele familiei Teleki. Repertoriu). Budapest, 1970, p. 4, pl. I.

²⁹ Și stolnicul Cantacuzino a manifestat aceeași atitudine umanitară față de curuți, scriînd la 16 mai 1708 contelui Mikes, în Moldova, că-l va ajuta cu bani [cf. N. Iorga, *Francisc Rákóczi al II-lea înviătorul conștiinței naționale ungurești și românii* în „Analele Academiei Române“, seria II-a, M.S.I., tom. XXXIII (1910—1911), p. 13] iar la 10 august 1709 asigurîndu-l pe Rákóczi de sprijinul ce-l va acorda refugiaților din Moldova [cf. P. Cernovodeanu, *Constantin Cantacuzino stolnicul. Corespondență diplomatică. Scrisori londoneze și budapeștane*, în „Manuscriptum“, VII (1976), nr. 4 (25), p. 160—161, no. III].

Transilvaniei³⁰. Domnul îl încredința pe Pekri că va interveni pentru Bethlen la Viena și își manifesta speranța că împăratul Leopold I va grația pe cel învinuit fără teme. O a doua scrisoare adresată lui Pekri din București la 31 ianuarie 1705 are un conținut mai ermetic și se referă la un răspuns pe care îl va transmite verbal acestuia, nădăjduind în respectarea bunelor relații de vecinătate și apărarea intereselor reciproce; s-ar putea ca domnul să se refere aici la unele încălcări ale negoțului cu care se îndeletniceau oamenii săi în centrele urbane din sudul Transilvaniei, rămase sub stăpânirea imperialilor și ale căror mărfuri fuseseră confiscate de curuți³¹.

Deși disparate din punctul de vedere al problemelor abordate și inegale ca importanță, scrisorile lui Constantin Brâncoveanu, care văd acum pentru întâia oară lumina tiparului, reflectă neîndoios preocupările sale foarte diverse, cunoașterea perfectă a realităților politice din țările vecine și grija sa permanentă de a asigura poziția de neutralitate și pace a principatului muntean în viltorea conflictelor ce opuneau pe otomani adversarilor lor sau pe imperiali supușilor lor oropsiți. (*Va urma*)

PAUL CERNOVODEANU

Documente diplomatice portugheze despre răscoala din 1784

Ecoul răscoalei conduse de Horea, Cloșca și Crișan a străbătut distanțele pînă la Lisabonă și St. Petersburg. Ne-a spus-o „Suplimentul” elaborat în anul 1983 de Arhivele Statului pentru „Ghidul Microfilmelor”¹. Datorită acestui instrument de informare științifică am avut posibilitatea să cercetăm câteva documente diplomatice inedite provenite din arhiva legațiilor Portugaliei de la Viena și St. Petersburg din anii 1784—1785 și să oferim în continuare extrasele privind acest eveniment important al istoriei noastre naționale.

Rapoartele trimise ministrului de externe da Sa e Mello², de contele Oyenhausen³ și Agostinho Neri, rezidenți portughezi la Viena și de Francesco Joseph d'Oliveira, diplomat în capitala Rusiei, informau că în extremitatea estică a Imperiului habsburgic izbucnise o răscoală a țaranilor români. Diplomații lusitani au

³⁰ În vara anului 1704 comandantul forțelor imperiale din Transilvania, generalul Louis Bussy de Rabutin, a arestat pe cancelarul Miklós Bethlen (1642—1716) sub pretext de complot și crimă de lez-majestate, întrucît a găsit printre hîrțile sale un proiect vizînd rezolvarea situației din Transilvania potrivit căruia după ce Rákóczi ar fi fost amnistiat și i s-ar fi restituit bunurile, coroana țării ar fi putut fi oferită unui principe protestant-german, însurat cu o arhiducesă austriacă, noul stat urmînd a plăti doar o contribuție anuală împăratului dar și Porții otomane și să beneficieze de toate privilegiile unei largi autonomii. Acest proiect a circulat în manuscris ca o așa-zisă copie a unei tipărituri inexistente (*Columba Noë cum ramo olive...*) semnată cu un nume fictiv (Gotheffridus Friedericus Veronensis) și adresată cu precădere împăratului Leopold I și reginei Ana Stuart a Marii Britanii. Trimis sub escortă la Viena și judecat, Bethlen a fost internat pînă la sfîrșitul vieții. Vezi amănunte la István Juhász, *Bethlen Miklós politikai pere* (Procesul politic al lui B. M.) Cluj, 1945, p. 45.

³¹ Cf. M. Iorga, *Francisc al II-lea Rákóczy... și românii*, p. 6—7. Cu Lörincz Pakri (nr. 1709) a întreținut relații epistolare și cu stolnicul cantacuzino (ibidem, p. 12—13).

¹ *Ghidul microfilmelor — Supliment*, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1983, p. 22, 25.

² Lima, Henrique de Capos Ferreira, *Documentos relativos ao Conde de Oyenhausen e sua família*, în „Buletin de Arquivo Histórico Militar”, 1921.

³ Cf. *Enciclopedia Lusa-Brasileira*, vol. 26.